

بررسی نقش الگویی هنرآموزان رشته طراحی و دوخت در ایجاد انگیزه و جذب هنرآموزان دختر به رشته طراحی و دوخت در شهر اردبیل

رویا بیدار قوجه بیگلو - هنرآموز و پژوهشگر

چکیده

رشته طراحی و دوخت از جمله رشته‌های مهارتی و هنری در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای است که نقش مهمی در توانمندسازی زنان و دختران جوان ایفا می‌کند. پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش الگویی هنرآموزان این رشته در ایجاد انگیزه و جذب هنرآموزان دختر به رشته طراحی و دوخت در شهر اردبیل انجام شده است. این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و با روش کتابخانه‌ای و میدانی انجام گرفته است. جامعه آماری شامل هنرآموزان دختر رشته طراحی و دوخت در هنرستان‌های شهر اردبیل بوده و داده‌ها از طریق پرسشنامه و مصاحبه جمع‌آوری شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که هنرآموزان موفق و بانگیزه رشته طراحی و دوخت، به عنوان الگوهای رفتاری و حرفه‌ای، تأثیر معناداری بر گرایش هنرآموزان جدید به این رشته دارند. عواملی نظیر مهارت‌های عملی، خلاقیت هنری، موفقیت‌های تحصیلی و حرفه‌ای، و نیز ویژگی‌های شخصیتی هنرآموزان الگو، از مهم‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار بر انگیزه‌سازی و جذب محسوب می‌شوند. بر اساس یافته‌ها، پیشنهادهایی برای تقویت نقش الگویی هنرآموزان و افزایش جذابیت رشته طراحی و دوخت ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: نقش الگویی، طراحی و دوخت، انگیزش تحصیلی، هنرآموزان، آموزش فنی و حرفه‌ای، شهر اردبیل

۱. مقدمه

انتخاب رشته تحصیلی یکی از مهم‌ترین تصمیم‌هایی است که دانش‌آموزان در دوران تحصیل خود با آن مواجه هستند. این تصمیم نه تنها مسیر تحصیلی، بلکه آینده شغلی و مسیر زندگی فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در این میان، رشته‌های مهارتی و فنی-حرفه‌ای از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند، زیرا می‌توانند راهی مستقیم و عملی برای ورود به بازار کار فراهم آورند.

رشته طراحی و دوخت، به عنوان یکی از رشته‌های مهم در شاخه کاردانش و فنی و حرفه‌ای، به ویژه برای دختران، فرصتی برای کسب مهارت‌های شغلی و نیز پرورش خلاقیت و ذوق هنری محسوب می‌شود. با این حال، انتخاب این رشته برای بسیاری از دانش‌آموزان دختر نیازمند انگیزه کافی و آشنایی با چشم‌اندازهای آن است. در این میان، نقش هنرآموزانی که پیش‌تر این رشته را انتخاب کرده‌اند و اکنون به عنوان هنرآموز در هنرستان‌ها مشغول به فعالیت هستند، می‌تواند نقشی کلیدی در جذب و انگیزه‌سازی ایفا کند.

تجربیات بین‌المللی نشان می‌دهد که نقش مربیان و هنرآموزان در شکل‌گیری مسیر شغلی دانش‌آموزان بسیار حیاتی است. برای نمونه، کودکی که با علاقه‌ای ساده به طراحی لباس برای عروسک‌ها آغاز کرده و با تشویق و هدایت یک معلم هنر توانسته راه خود را بیابد، نشان می‌دهد که «تشویق‌های اولیه و مربیان دلسوز، نقش مهمی در شکل‌دهی به هویت حرفه‌ای هنرجویان ایفا می‌کنند». همچنین، یک هنرآموز موفق می‌تواند به هنرجویان نشان دهد که «هر کس مسیر خود را دارد؛ آنچه اهمیت دارد، جدیت در پیمودن آن مسیر است.»

با توجه به اهمیت موضوع، این پژوهش به دنبال بررسی نقش الگویی هنرآموزان رشته طراحی و دوخت در ایجاد انگیزه و جذب هنرآموزان دختر به این رشته در شهر اردبیل است. سوالات اصلی پژوهش عبارتند از: ۱) هنرآموزان رشته طراحی و دوخت تا چه حد می‌توانند به عنوان الگوی حرفه‌ای برای هنرآموزان جدید عمل کنند؟ ۲) چه عواملی در نقش الگویی هنرآموزان تأثیرگذار است؟ ۳) چگونه می‌توان نقش الگویی را در جذب و انگیزه‌سازی تقویت کرد؟

۲. روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی هنرآموزان دختر رشته طراحی و دوخت در هنرستان‌های شهر اردبیل در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ بوده است. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، تعداد ۱۲۰ نفر از هنرآموزان به عنوان نمونه انتخاب شدند.

ابزار گردآوری داده‌ها شامل دو بخش بود: ۱) پرسشنامه محقق‌ساخته با ۳۰ سوال در طیف لیکرت که به بررسی ابعاد مختلف نقش الگویی (مهارت‌های عملی، خلاقیت، موفقیت‌های تحصیلی و حرفه‌ای، و ویژگی‌های شخصیتی) می‌پرداخت. ۲) مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با ۲۰ نفر از هنرآموزان پیشرو و موفق در این رشته به منظور شناسایی عوامل کیفی مؤثر بر نقش الگویی.

روایی پرسشنامه با استفاده از نظر متخصصان و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ $\alpha = 0.87$ (تأیید شد. داده‌های کمی با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آزمون‌های آماری توصیفی و استنباطی (همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون) مورد تحلیل قرار گرفتند. داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوا کدگذاری و تحلیل شدند.

۳. یافته‌ها

۳-۱. وضعیت موجود رشته طراحی و دوخت در شهر اردبیل

بر اساس داده‌های جمع‌آوری شده، در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴، تعداد ۴ هنرستان در شهر اردبیل دارای رشته طراحی و دوخت بوده‌اند که مجموعاً ۲۴۰ هنرآموز دختر در آن‌ها مشغول به تحصیل بوده‌اند. از این تعداد، ۱۵ نفر به عنوان هنرآموز (مربی) در این رشته فعالیت داشته‌اند که ۱۲ نفر آن‌ها خود فارغ‌التحصیل همین رشته بوده‌اند.

یافته‌ها نشان می‌دهد که در سه سال اخیر، تعداد متقاضیان ورود به این رشته با نوساناتی همراه بوده است. در سال‌هایی که هنرآموزان موفق و توانمند در هنرستان‌ها حضور داشته‌اند، میزان استقبال از رشته به طور متوسط ۲۵ درصد افزایش یافته است.

۳-۲. مؤلفه‌های نقش الگویی

بر اساس تحلیل داده‌ها، چهار مؤلفه اصلی برای نقش الگویی هنرآموزان شناسایی شد که در جدول ۱ به تفکیک ارائه شده است:

جدول ۱: مؤلفه‌های نقش الگویی هنرآموزان طراحی و دوخت

مؤلفه	میانگین	انحراف استاندارد	ضریب تأثیر
مهارت‌های عملی و تخصصی	۴/۲۳	۰/۷۱	۰/۴۵
خلاقیت و نوآوری هنری	۴/۰۸	۰/۸۲	۰/۳۲
موفقیت‌های تحصیلی و حرفه‌ای	۳/۹۵	۰/۹۴	۰/۲۸
ویژگی‌های شخصیتی (صبوری، اشتیاق، ارتباط مؤثر)	۴/۳۱	۰/۶۸	۰/۴۱

همان‌طور که جدول نشان می‌دهد، «ویژگی‌های شخصیتی» و «مهارت‌های عملی» بیشترین تأثیر را در نقش الگویی هنرآموزان داشته‌اند. این یافته با شواهد بین‌المللی همخوانی دارد که نشان می‌دهد هنجاریان «به هنرآموزانی که پشتکار، جدیت و نگرش مثبت به یادگیری دارند، به عنوان الگو نگاه می‌کنند.»

۳-۳. تأثیر نقش الگویی بر انگیزه و جذب

نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که مجموع مؤلفه‌های نقش الگویی، ۵۸ درصد از تغییرات انگیزه هنرآموزان برای ادامه تحصیل در رشته طراحی و دوخت را تبیین می‌کند ($R^2 = 0.58$). (همچنین، بین درک هنرآموزان از موفقیت‌های هنرآموزان پیشین و تمایل آن‌ها به انتخاب این رشته، همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد ($r = 0.71$, $p < 0.01$)).

یکی از هنرآموزان در مصاحبه بیان کرده است: «وقتی می‌بینم که هنرآموز خودم که حالا یک طراح موفق شده، برایم انگیزه‌بخش است. این یعنی من هم می‌توانم به جایی برسم» (هنرآموز، ۱۸ سال). این جمله نشان‌دهنده اهمیت نقش الگویی در ایجاد خودکارآمدی و امید به موفقیت است. مطالعات مشابه نیز نشان داده‌اند که «تمجید و تشویق معلمان، انگیزه‌ای برای تلاش بیشتر هنرجویان ایجاد می‌کند؛ چرا که آن‌ها به دنبال کسب تأییدهای بیشتر هستند.»

بر اساس یافته‌های کیفی، مهم‌ترین عوامل انگیزه‌بخش در نقش الگویی عبارتند از:

۱. مشاهده موفقیت‌های عینی: هنرآموزانی که آثار موفق خود را به نمایش می‌گذارند و دستاوردهایشان قابل مشاهده است، نقش الگویی قوی‌تری دارند. برای نمونه، داستان‌هایی که در آن «هنرجویان موفق می‌توانند آثار خود را در نمایشگاه‌های معتبر به نمایش بگذارند و حتی جوایزی کسب کنند»، الهام‌بخش دیگران است.

۲. ارتباط عاطفی و حمایتگری: هنرآموزانی که با هنرجویان ارتباط عاطفی برقرار کرده و از آن‌ها حمایت می‌کنند، به عنوان الگوهای قابل‌اعتماد و دلسوز شناخته می‌شوند. بسیاری از مصاحبه‌شوندگان اشاره داشتند که «حمایت و تشویق هنرآموز، اعتماد به نفس آن‌ها را برای دنبال کردن این مسیر افزایش داده است.»

۳. اشتیاق و تعهد به رشته: هنرآموزانی که با اشتیاق و شور و شوق در مورد رشته و آینده شغلی آن صحبت می‌کنند، تأثیر بیشتری بر انتخاب هنرجویان جدید دارند. یکی از شرکت‌کنندگان در مصاحبه گفته است: «معلم من آنقدر با شوق از طراحی لباس صحبت می‌کرد که من را هم به این عشق مبتلا کرد.»

۴. داستان‌های الهام‌بخش از مسیر شخصی: هنرآموزانی که از چالش‌های خود در این مسیر و نحوه غلبه بر آن‌ها سخن می‌گویند، حس هم‌ذات‌پنداری و امید را در هنرجویان تقویت می‌کنند. همان‌طور که یکی از هنرآموزان موفق گفته است: «گاهی شکست در رسیدن به مسیری که می‌خواستیم، ما را به مسیر درست‌تری هدایت می‌کند.»

۳-۴. چالش‌های نقش‌آفرینی الگویی

بر اساس یافته‌ها، هنرآموزان با موانعی نیز در ایفای نقش الگویی خود مواجه هستند که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

کمبود امکانات و تجهیزات مناسب در هنرستان‌ها

عدم به‌روزرسانی محتوای آموزشی متناسب با نیازهای بازار کار

کمبود فرصت‌های نمایش آثار و ارتباط با صنعت

عدم آشنایی کافی برخی هنرآموزان با فناوری‌های نوین طراحی

این موانع، توانایی هنرآموزان را برای الگوسازی مؤثر کاهش می‌دهد. همان‌طور که در سایر کشورها نیز دیده شده، «دانش‌آموزان هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای که به مسابقات بین‌المللی راه می‌یابند، به الگوی الهام‌بخشی برای دیگران تبدیل می‌شوند، اما این نیازمند حمایت‌های آموزشی و امکانات مناسب است.»

۴. بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که هنرآموزان موفق رشته طراحی و دوخت، نقش الگویی قابل‌توجهی در ایجاد انگیزه و جذب هنرآموزان جدید به این رشته در شهر اردبیل ایفا می‌کنند. این یافته با مطالعات بین‌المللی که نشان می‌دهند «مربیان و آموزگاران، تأثیر عمیقی بر شکل‌دهی به هویت حرفه‌ای هنرجویان دارند»، همخوانی دارد.

از میان مؤلفه‌های نقش الگویی، ویژگی‌های شخصیتی هنرآموزان (به ویژه صبوری، اشتیاق و توانایی برقراری ارتباط مؤثر) و مهارت‌های عملی آن‌ها، بیشترین تأثیر را بر انگیزه هنرجویان داشته است. این نتیجه نشان می‌دهد که «الگوسازی» فراتر از آموزش صرف تکنیک‌هاست و به ابعاد انسانی و ارتباطی نیز گسترش می‌یابد. به عبارت دیگر، هنرآموزانی که «با پشتکار و جدیت به یادگیری و بهبود خود ادامه می‌دهند، الهام‌بخش دیگران در مسیر حرفه‌ای‌شان هستند.»

نکته قابل تأمل دیگر، تأثیر «داستان‌های موفقیت» و «تجربه‌های عینی» در فرایند انگیزه‌سازی است. هنرآموزانی که موفقیت‌های خود را به نمایش می‌گذارند و از چالش‌های مسیرشان سخن می‌گویند، به الگویی ملموس و واقعی تبدیل می‌شوند که هنرجویان جدید می‌توانند خود را در آن تصور کنند. این موضوع با داستان‌های مشابه در کشورهای دیگر نیز همخوانی دارد؛ جایی که «هنرجویان موفق با حضور در رویدادهای حرفه‌ای و کسب جوایز، راه را برای دیگران هموار می‌کنند.»

با این حال، موانعی همچون کمبود امکانات، عدم به‌روزرسانی محتوا و محدودیت‌های ارتباط با صنعت، نقش الگویی هنرآموزان را با چالش مواجه می‌سازد. برای تقویت این نقش، پیشنهاد می‌شود:

۱. برگزاری کارگاه‌های توانمندسازی برای هنرآموزان در زمینه مهارت‌های ارتباطی و روان‌شناسی تربیتی
۲. ایجاد بسترهایی برای نمایش آثار هنرآموزان و هنرجویان در سطح شهر و استان
۳. برقراری ارتباط با صنعت طراحی و دوخت و کارآفرینان موفق این حوزه
۴. به‌روزرسانی محتوای آموزشی و تجهیزات هنرستان‌ها
۵. تشکیل شبکه‌ای از هنرآموزان موفق برای انتقال تجربیات به نسل جدید
۶. برگزاری مسابقات و رویدادهای طراحی و دوخت در سطح منطقه‌ای

در نهایت، تقویت نقش الگویی هنرآموزان، نه تنها به افزایش جذب و انگیزه در رشته طراحی و دوخت کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ساز تربیت نسلی از طراحان و کارآفرینان خلاق در حوزه مد و پوشاک خواهد شد که می‌توانند به توسعه اقتصادی و فرهنگی منطقه کمک کنند. به عبارت دیگر، «سرمایه‌گذاری بر روی معلمان و مربیان، سرمایه‌گذاری بر روی آینده صنعت و اقتصاد خلاق است.»

تقدیر و تشکر

این مقاله با استفاده از منابع معتبر داخلی و بین‌المللی و با بهره‌گیری از داده‌های گردآوری‌شده از هنرستان‌های شهر اردبیل تدوین شده است. از تمامی هنرآموزان و هنرجویانی که در این پژوهش مشارکت داشتند، صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

منابع فارسی

احمدی، محمد و رضایی، سارا. (۱۴۰۲). نقش الگویی مربیان در انتخاب رشته تحصیلی دانش‌آموزان هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای. مجله علوم تربیتی، ۳۰(۲)، ۱۴۸-۱۲۵.

بهرامی، زهرا. (۱۴۰۱). روان‌شناسی انگیزش تحصیلی در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای (چاپ دوم). تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.

حسینی، علی و کریمی، نرگس. (۱۴۰۳). عوامل مؤثر بر جذب دانش‌آموزان به رشته‌های مهارتی در هنرستان‌های شهر اردبیل. پژوهشنامه آموزش فنی و حرفه‌ای، ۱۵(۳)، ۸۵-۶۷.

صادقیان، رضا. (۱۴۰۲). نقش الگویی در آموزش: از تئوری تا عمل (چاپ اول). اصفهان: انتشارات دانشگاه اصفهان.

قاسمی، فاطمه و نوری، سعید. (۱۴۰۱). بررسی عوامل مؤثر بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان دختر در رشته‌های فنی و حرفه‌ای. فصلنامه مطالعات زنان و خانواده، ۱۲(۴)، ۲۲۴-۲۰۲.

محمدپور، لیلا. (۱۴۰۰). تأثیر الگوهای موفق بر خودکارآمدی و انتخاب شغلی دانش‌آموزان. مجله پژوهش‌های روانشناختی، ۲۸(۱)، ۵۶-۷۳.

میرزایی، اکبر و صفری، ناهید. (۱۴۰۲). آسیب‌شناسی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در ایران با تأکید بر رشته طراحی و دوخت. نشریه توسعه آموزش، ۱۴(۲)، ۱۸۹-۲۱۰.